

Силабус освітнього компонента

Програма навчальної дисципліни

ПСИХОЛОГІЯ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ

Шифр та назва спеціальності
053- психологія

Інститут
Соціально-гуманітарних технологій

Освітня програма
Психологія

Кафедра
Педагогіки та психології управління
соціальними системами імені акад. І.А. Зязюна
(301)

Рівень освіти
Бакалавр

Тип дисципліни
Професійна підготовка.

Семестр
7

Мова викладання
Українська

Викладачі, розробники

Шаполова Вікторія Валеріївна
Viktoriia.Shapolova@kpi.edu.ua

Кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами імені акад. І.А. Зязюна НТУ «ХПІ»

Досвід викладацької діяльності – 10 років. Автор понад 50 наукових та навчально-методичних праць. Автор тренінгів з проблем лідерства з розвитку особистості в різних аспектах та командоутворення. Провідний лектор з дисциплін: «Методи гри в психологічній практиці», «Психологія адиктивної поведінки», «Соціально-психологічний тренінг», «Соціальна психологія», «Психологія тимблдингу», «Лідерство в управлінні соціальними системами» та ін.

[Детальніше про викладача на сайті кафедри](#)

Загальна інформація

Анотація

Дисципліна спрямована на оволодіння теоретичних основ щодо основних видів хімічних та нехімічних залежностей. Аналізуються причин та передумови формування адиктивних форм поведінки, розглядаються клінічні прояви адикцій, напрямки соціально-психологічної профілактики, методи діагностики і корекції адиктивної поведінки. Робиться акцент на практичному відпрацюванні навичок роботи з різними видами адиктивної поведінки.

Мета та цілі дисципліни

засвоєння студентами знань з питань етіології, патогенезу, клінічних проявів хімічних та нехімічних залежностей, оволодіння методами ранньої діагностики та профілактики адиктивної поведінки для забезпечення професійної компетентності майбутніх психологів та урізноманітнення їх професійних навичок.

Формат занять

Лекції, практичні заняття, консультації.. Підсумковий контроль – диференційний залік.

Компетентності

Загальні компетентності:

ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК7. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК 8. Навички міжособистісної взаємодії

ЗК 13. Отримання студентами навичок застосування знань біологічних основ поведінки для об'єктивного аналізу психічних явищ у людини у психологічній практиці.

ЗК14. Використовувати компаративний аналіз фізичних (біологічних), соціальних, культурних, психологічних характеристик індивіда, особистості.

ЗК 15. Здатність до аналізу особливостей розвитку психічних процесів в процесі взаємодії людини з навколишнім середовищем.

Компетентності спеціалізації:

СК1. Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології.

СК2. Здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння природи виникнення, функціонування та розвитку психічних явищ.

СК3. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків.

СК4. Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел.

СК7. Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації.

СК8. Здатність організовувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групову).

СК9. Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну відповідно до запиту.

СК10. Здатність дотримуватися норм професійної етики.

СК11. Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.

СК12. Знати та розуміти предметну галузь та розуміти майбутню професію.

СК16. Здатність визначати психологічні особливості людини та джерела їх походження на індивідуальному, особистісному та індивідуальному рівні.

Результати навчання

ПР 1. Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання.

ПР 10. Формулювати думку логічно, доступно, дискутувати, обстоювати власну позицію, модифікувати висловлювання відповідно до культуральних особливостей співрозмовника.

ПР 11. Складати та реалізовувати план консультативного процесу з урахуванням специфіки запиту та індивідуальних особливостей клієнта, забезпечувати ефективність власних дій.

ПР 12. Складати та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів, тощо, відповідно до вимог замовника.

ПР 13. Взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові відмінності.

ПР 16. Знати, розуміти та дотримуватися етичних принципів професійної діяльності психолога.

ПР 18. Вживати ефективних заходів щодо збереження здоров'я (власного й оточення) та за потреби визначати зміст запиту до супервізії.

ПР 22. Аналізувати біологічні та фізіологічні основи психічної діяльності людини.

ПР 26. Робити висновки щодо психологічних витоків та наслідків дії на особистість психічних процесів, станів та якостей.

ПР 27. Робити висновки та описувати особливості психічних процесів особистості.

Обсяг дисципліни

Загальний обсяг дисципліни 120 год. (3 кредитів ECTS): лекції – 32 год., практичні заняття – 32 год., самостійна робота – 56 год.

Передумови вивчення дисципліни (пререквізити)

Для успішного проходження курсу необхідно мати знання та практичні навички з наступних дисциплін: «Вікова психологія», «Психофізіологія», «Психологія сім'ї», «Психологія особистості», «Соціальна психологія», «Загальна психологія», «Основи психологічного консультування», «Основи психологічної терапії».

Особливості дисципліни, методи та технології навчання

Лекційні та практичні заняття проводяться інтерактивно з використанням мультимедійних технологій. Використовується проектний підхід до навчання, ігрові методи, робота в малих групах; семінари-дискусії; кейс-метод; ділові ігри.

Програма навчальної дисципліни

Теми практичних занять

Тема 1. Адиктологія як галузь наукового знання.

Психологія адиктивної поведінки як міждисциплінарна галузь наукового знання. Групи різновидів адиктивної поведінки. Концептуальні моделі походження залежної поведінки. Поняття про поведінкову норму та поведінкову патологію.

Тема 2. Адиктивна поведінка як одна з форм девіантної поведінки особистості.

Взаємодія індивіда з реальністю. Типи девіантної поведінки. Делінквентний тип девіантної поведінки. Патохарактерологічний тип девіантної поведінки. Психопатологічний тип девіантної поведінки. Оснований на гіперздібностях тип девіантної поведінки. Адиктивний тип девіантної поведінки.

Тема 3. Фактори ризику розвитку адиктивної поведінки людини.

Соціальні фактори в походженні адиктивної поведінки. Біологічні фактори адиктивної поведінки. Психологічні фактори адиктивної поведінки.

Тема 4. Вікові аспекти адиктології: підлітковий вік.

Особистісні риси підлітків схильних до адиктивної поведінки. Поведінкові реакції підліткового віку.

Тема 5. Механізми формування хімічної залежності.

Загальна характеристика і класифікація хімічної залежності. Етапи формування хімічної залежності. Основні нейрофізіологічні механізми формування залежності від ПАР. Біологічна схильність до алкоголізму та наркоманії.

Тема 6. Алкогольна залежність та її вплив на життя людей.

Основні ознаки алкоголізму. Теоретичні моделі виникнення алкоголізму. Мотивація вживання спиртних напоїв. Форми вживання алкоголю. Границі і стадії алкоголізму як наркологічного захворювання.

Тема 7. Токсикоманія в сучасному світі.

Загальне уявлення про токсикоманію. Причини та мотииви вживання інгалянтів. Ознаки інтоксикації різноманітними токсикоманічними речовинами. Наслідки токсикоманії.

Тема 8. Наркоманія як соціально-психологічне явище.

Загальне уявлення про наркоманію. Формування психофізіологічної залежності від наркотичних речовин. Класифікація наркотичних речовин. Вплив наркотичних речовин на фізичне та психічне здоров'я.

Тема 9. Профілактика та лікування хімічної залежності в сучасному світі.

Види профілактики хімічної залежності. Програми профілактики хімічної залежності. Основні напрямки профілактики. Моделі та методи профілактики. Традиційні моделі та методи лікування хімічних залежностей.

Тема 10. Харчова залежність.

Загальна характеристика та види нехімічних адикцій. Харчові адикції (переїдання, голодування). Розлади харчової поведінки (нервова анорексія, нервова булімія)

Тема 11. Технологічні адикції.

Інтернет-залежність. Комп'ютерна залежність. Залежність від мобільних телефонів. Телевізійна залежність.

Тема 12. Патологічна схильність до азартних ігор. |

Фактори, які сприяють розвитку ігроманії. Ознаки характерні азартним гравцям. Стадії та цикли протікання ігрової залежності.

Тема 13. Соціально-прийнятливі форми нехімічних залежностей: спорт та секс.

Загальна характеристика та ознаки соціально-прийнятливих форм залежностей. Працеголізм. Спортивна залежність.

Тема 14. Соціально-прийнятливі форми нехімічних залежностей: стосунки, релігія та шопінг.

Релігійна залежність. Адикція стосунків. Адикція покупок.

Самостійна робота

Курс передбачає виконання індивідуальних завдань та реферативне завдання.

Теми індивідуальних завдань.

1. Розробка програми профілактики виникнення хімічної/нехімічної залежності для адиктів різних вікових категорій за наступними напрямками:
  - розробка профілактичної програми інформаційного типу по попередженню вживання хімічних речовин.
  - розробка профілактичної програми розробка профілактичної програми попередження хімічної залежності для дітей молодшого шкільного віку.
  - розробка профілактичної програми з попередження хімічної залежності для підлітків.
  - розробка профілактичної програми попередження хімічної залежності для осіб юнацького віку.
  - розробка профілактичної програми для людей зрілого віку.
2. Підготувати рекомендації батькам / вчителям / вихователям дитини, яка має Інтернет-залежність.
3. Підготувати рекомендації членам сім'ї, яка має Інтернет-залежного її члена.
4. Розробити тренінгову програму по актуалізації внутрішніх ресурсів для учнів підліткового віку
5. Розробити тренінгову програму по актуалізації внутрішніх ресурсів для людей зрілого віку
6. Підібрати корекційні вправи на засвоєння адаптивних способів існування для людей різного вікового діапазону.

Зробити доповідь з презентацією на одну з запропонованих тем:

- 1) Вікові та гендерні аспекти адиктивної поведінки.
- 2) Девіантна поведінка в різних психологічних підходах.
- 3) Сутність та основні різновиди девіантної поведінки.
- 4) Делінквентна поведінка: соціальні, біологічні і психологічні передумови і засоби профілактики.
- 5) Депривація як причина формування девіантної поведінки підлітків.
- 6) Особливості особистості підлітків з адиктивною поведінкою.
- 7) Особистісні і вікові особливості адиктивного підлітка.
- 8) Дослідження впливу акцентуації характеру на девіантну поведінку підлітків.
- 9) Саморуйнівна поведінка підлітків.
- 10) Патологічна схильність до азартних ігор.
- 11) Особливості життєвих установок студентів з адиктивною поведінкою.
- 12) Акцентуація характеру, як одна з передумов формування адиктивної поведінки підлітків.
- 13) Проблема соціальних норм в психології девіантної поведінки.
- 14) Сімейне неблагополуччя як фактор адиктивної поведінки.
- 15) Вплив типу акцентуації характеру на формування адиктивної поведінки підлітків.
- 16) Алкоголізація і алкоголізм у підлітково-молодіжному середовищі.
- 17) Психолого-педагогічні умови попередження адиктивної поведінки.
- 18) Метадонові програми: сутність та шляхи реалізації.

- 19) Норми та традиції у вживанні адиктивних речовин.
- 20) Соціально-психологічні детермінанти адиктивної поведінки.
- 21) Освітні програми і вплив засобів масової інформації на стан адиктивності суспільства.
- 22) Інтернет, як середовище соціальної діяльності молоді.
- 23) Проблеми ціннісних орієнтацій в підлітковому віці.
- 24) Освітні програми і вплив засобів масової інформації на стан адиктивності суспільства.
- 25) Механізм розповсюдження та етапи розвитку хімічної залежності.
- 26) Адиктивна поведінка молоді та її профілактика.
- 27) Вплив стилю виховання в сім'ї на формування адиктивної поведінки підлітків.
- 28) Деструктивна поведінка та її форми.
- 29) Особливості девіантної поведінки підлітків.
- 30) Маргінальність, маргінальний тип особистості і феноменологія маргінальної поведінки.
- 31) Теорія соціальної аномії Е. Дюркгейма.
- 32) Адиктивна поведінка: соціальні, біологічні і психологічні передумови і засоби профілактики.
- 33) «Наркотична особистість»: поняття, ознаки, перспективи розвитку.
- 34) Зміст психологічної допомоги особі, схильній до залежності.
- 35) Загальна характеристика методів психологічної діагностики особистості з залежністю.
- 36) Заборонючий та ліберальний підходи до профілактики адиктивності.
- 37) Переваги та недоліки основних моделей профілактики адиктивності.

Література та навчальні матеріали

Основна література

1. Пушкар В.А. Психологія адиктивної поведінки: Методичні рекомендації до курсу «Психологія адиктивної поведінки» для студентів IV курсу спеціальності «Психологія». – Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка, 2010. –84 с.
2. Шиліна А.А. Психопрофілактика девіантної поведінки працівників поліції. Гл. 3, 3.4 // Психологія у професійній діяльності поліції: навч. посіб./ [О.О. Євдокімова, І.В.Жданова, Д.В. Швець та ін.]; за заг. ред. В.В. Сокурєнко; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. С. 68 – 88.
3. Варій М.Й. Психологія особистості : навч. посібник Київ : Центр учб. літ., 2018. 591 с.
4. Вашека Т. В. Психологія девіантної поведінки: навч. посіб. / Т. В. Вашека, О. М. Долгова ; Нац. авіац. ун-т. - Київ : НАУ, 2018. - 203 с.
5. Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна робота» у двох частинах. – Ч. 1. Теоретична частина. – 2-ге вид., перероб і доповн. – К., 2016. – 188 с.
6. Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» у двох частинах. – Ч. II. Практична частина. – 2-ге вид., перероб і доповн. – К., 2016. – 193 с.
7. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.; Ч. 2 (Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми) / А. В. Аносова, О. В. Безпалько, Т. П. Цюман та ін. / За заг. ред.: Т. В. Журавель, З. П. Кияниці. – К. : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. – 352 с.
8. Максимова Н. Ю. Психологія адиктивної поведінки: навчальний посібник. – К. : Київський університет, 2002. – 308 с.

Додаткова література

1. Адиктологія: навч. посіб. для лікарів наркологів, психіатрів, заг. практики - сімейна медицина та лікарів-інтернів. - Вид. друге, перероб. і доп. / за ред. проф. Л. М. Юр'євої / Л. Н. Юр'єва [и др.]. - Дніпро : [б. и.], 2018. - 185 с.
2. Грись А. М. Психологія роботи з соціально дезадаптованими неповнолітніми [Текст] : навч. посіб. / Грись Антоніна Михайлівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. - 306 с.
3. Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний та юридичний аспекти: матеріали наук.-практ.конф. (Харків, 10 квіт. 2015 р.) / МВС України, Харк.нац.ун-т внутр.справ,Ф-т права та масових комунікацій, 28 Кафедра соціології та психології; Соціологічна асоціація України.-Х.:ХНУВС, 2015.- 166 с.
4. Кузьменко В. В. Психологія девіантної поведінки [Текст] : навч. посіб. / Кузьменко В. В., Діса О. В., Шинкаренко І. О. ; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. - Дніпро : Біла К. О. [вид.], 2019. - 67 с. - Бібліогр. в кінці розд. - 50 прим.

5. Теорія та практика профілактичної роботи з дітьми, схильними до девіантної поведінки: український і міжнародний досвід: колект. монографія / [О. І. Янкович та ін.]. - Тернопіль : Осадца Ю. В., 2018. - 299 с.

6. Турман Н.О. Моделі медіації у кримінальному процесі // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки. Випуск 1. Том 2. 2017. – С. 159-163.

7. Федоренко Т.В. Розвиток інституту медіації в Україні // Юридичний науковий електронний журнал. №6/2018. С. 116-118. URL : http://www.lsej.org.ua/6_2018/30.pdf (Дата звернення 22.09.2020).

Система оцінювання

Критерії оцінювання успішності студента та розподіл балів

100% підсумкової оцінки складаються з результатів оцінювання у вигляді заліку (30%) та поточного оцінювання (70%).
Екзамен: усна доповідь на 3 запитання.
Поточне оцінювання: 3 онлайн тести.

Шкала оцінювання

Сума балів	Національна оцінка	ECTS
90–100	Відмінно	A
82–89	Добре	B
75–81	Добре	C
64–74	Задовільно	D
60–63	Задовільно	E
35–59	Незадовільно (потрібне додаткове вивчення)	FX
1–34	Незадовільно (потрібне повторне вивчення)	F

Норми академічної етики і політика курсу

Студент повинен дотримуватися «Кодексу етики академічних взаємовідносин та доброчесності НТУ «ХПІ»: виявляти дисциплінованість, вихованість, доброзичливість, чесність, відповідальність. Конфліктні ситуації повинні відкрито обговорюватися в навчальних групах з викладачем, а при неможливості вирішення конфлікту – доводитися до відома співробітників дирекції інституту. Нормативно-правове забезпечення впровадження принципів академічної доброчесності НТУ «ХПІ» розміщено на сайті: <http://blogs.kpi.kharkov.ua/v2/nv/akademichna-dobrochesnist/>

Погодження

Силабус погоджено

Дата погодження, підпис

Завідувач кафедри
Олександр РОМАНОВСЬКИЙ

Дата погодження, підпис

Гарант ОП
Жанна БОГДАН